

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

[DOI Number:http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.24.6](http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.24.6)

Volume 9/4

2025 p. 118-133

ES'AD EL-AYNTÂBÎ'NİN, "EL-EZVAKÜ'L-HALİDİYYE" ESERİNDE 'LETÂİF VE VELÂYET İLİŞKİSİ'

THE RELATIONSHIP BETWEEN LETAIF AND SAINTHOOD IN THE WORK OF ES'AD EL-AYNTABI, "EL-AZWAKÜ'L-KHALIDIYYE"

Melahat BEKİ*

ÖZ

Bu makale, sufiler için ancak deneyimlenerek ve hal edinerek hakkıyla anlaşılabilir bir konuda, "letâif ve velayet" ilişkisi konusunda, ilk kez tarafımızca Osmanlıca'dan Türkçe'ye bir kısmı çevrilen, Mevlana Halid-i Bağdadi'nin halifelerinden birine ait bir yazma eseri konu almaktadır. Amacımız bu yazma eserde, çok az tasavvuf eserinde derinliğiyle anlatılan letâif ve velayet ilişkisine dair dikkat çekici açıklamaları literatüre kazandırmaktır. Sözkonusu ettiğimiz eser, Şeyh Seyyid Muhammed Emin Bin Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbî'nin, "El-Ezvakü'l-Hâlidîyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye" adlı, Süleymaniye Kütüphanesi'nin El Yazmaları Bölümü 78 numarada kayıtlı olan, Osmanlıca el yazması eseridir. Bu eserde, letâif ve velâyet kavramlarını ele alınmaktadır. Osmanlıca el yazması eserden ilgili bölümler önce latinize edilmiş, sonra Türkçe sadeleştirilmiş ve bu makalede incelenmeye çalışılmıştır. Osmanlıca el yazması eserden ele alınan ilgili bölüm, tasavvuf meraklılarının özellikle Nakşibendi tarikatının Mevlana Hâlid-i Bağdadi koluna mensup olanları için büyük önem arz etmektedir çünkü sâliklerin manevi yolculuğun derinliklerine ışık tutmaktadır. Bu eser, İslam tarihinde önemli bir tasavvufi eserdir. Eser, Nakşibendi tarikatının Hâlidî kolunun fikir ve uygulamalarını anlatır. Hâlidî kolunun kurucusu, Hâlid-i Bağdâdî'dir ve bu eser onun öğretilerini ve yolunu tanıtmak için yazılmıştır. "Ezvak" kelimesi, manevi zevkler anlamına gelmektedir. "El-Ezvakü'l-Hâlidîyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye" ise "Hâlidî kolunun zevkleri ve Nakşibendi tarikatının âdâbı, ayırt edici özellikleri" anlamına gelmektedir. Bu eser, Hâlid-i Bağdâdî'nin öğretilerini, tarikatın tarihini, uygulamalarını ve tasavvufi prensiplerini içeren bir kaynaktır. Nakşibendi tarikatının Hâlidî kolunun özellikleri ve manevi mirası hakkında bilgi edinmek isteyenler için önemli bir referans kaynağıdır. "El-Evzâku'l-Hâlidîyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye" eserinin yazarı Mevlana Abdülfettah el-Akrî'nin hulefasından Şeyh Seyyid Muhammed Emin Bin Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbî, bu eseriyle, Nakşibendi tarikatının Hâlidî kolunun öğretileri ve uygulamaları hakkında bilgi veren önemli bir tasavvufi metin ortaya koymuştur. El-Ayntâbî'nin makâlemize konu olan bu el yazması eseri, insanın

* Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf, E-mail: melahat.beki@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6226-4317, Yalova, Türkiye.

latifelerinin nuranileşerek onu velâyete ulaştırması hedefine odaklanır. Bu makale, letâif ve velâyet kavramlarının tasavvufî literatürdeki yerini ve önemini anlamak isteyen okuyucular için bir giriş sunmaktadır. Bu çalışmanın, Şeyh Seyyid Muhammed Emin Bin Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi'nin, "El-Ezvakü'l-Hâliidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye" adlı 49 sayfalık Osmanlıca el yazması eserinin Türkçeye kazandırılmasına da vesile olmasını umud ediyoruz.

Anahtar Kelimeler: *Tasavvuf, Letâif, Velâyet, Nakşibendiyye, Elyazması*

ABSTRACT

This article is about a manuscript belonging to one of the caliphs of Mavlana Halid-i Baghdadi, which we have translated from Ottoman to Turkish for the first time today, on a subject that is only properly understood by Sufis through experience and practice, the relationship between "letâif and guardianship". Our aim is to contribute to the literature the remarkable explanations in this manuscript regarding the relationship between letâif and guardianship, which is explained in depth in very few Sufi works. The work in question is an Ottoman manuscript by Sheikh Seyyid Muhammed Emin Bin Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi, titled "El-Ezvakü'l-Hâliidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye", registered at number 78 in the Manuscripts Section of the Süleymaniye Library. This work discusses the concepts of letâif and guardianship. The relevant sections from the Ottoman manuscript were first Latinized, then simplified into Turkish, and were examined in this article. The relevant section from the Ottoman manuscript is of great importance to Sufism enthusiasts, especially those who are members of the Mevlana Halid-i Baghdadi branch of the Naqshbandi order, because it sheds light on the depths of the spiritual journey of the seekers. This work is an important Sufi work in Islamic history. The work describes the ideas and practices of the Halidi branch of the Naqshbandi order. The founder of the Halidi branch is Halid-i Baghdadi and this work was written to introduce his teachings and path. The word "Ezvak" means spiritual pleasures. "El-Ezvakü'l-Khalidiyye ve'l-Etvaru'l-Naqshbandiyye" means "the pleasures of the Halidi branch and the manners and distinctive features of the Naqshbandi order". This work is a source that includes the teachings of Khalid-i Baghdadi, the history of the order, its practices and mystical principles. It is an important reference source for those who want to learn about the characteristics and spiritual heritage of the Khalidi branch of the Naqshbandi order. Sheikh Seyyid Muhammad Emin Bin Seyyid Muhammad Es'ad al-Ayntabi, one of the caliphs of Mawlana Abdulfettah al-Akri, the author of the work "Al-Azwaq al-Khalidiyya wa'l-Atvaru'l-Naqshbandiyya", has produced an important mystical text with this work that provides information about the teachings and practices of the Khalidi branch of the Naqshbandi order. This manuscript work of al-Ayntabi, which is the subject of our article, focuses on the goal of a person's subtle faculties becoming luminous and leading him to sainthood. This article provides an introduction for readers who want to understand the place and importance of the concepts of letaif and wilayat in Sufi literature. We hope that this study will also be a means for the translation into Turkish of Sheikh Seyyid Muhammed Emin Bin Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntabi's 49-page Ottoman manuscript titled "El-Ezvakü'l-Khalidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye".

Keywords: *Sufism, Letâif, Velayeh, Naqşibandiyyah, Manuscript*

Giriş

Şeyh Seyyid Muhammed Emin Bin Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi'nin, "El-Ezvakü'l-Hâliidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye" adlı makâlemize konu olan bu eser toplam 49 sayfadır. Osmanlıca olan bu yazma eser, Nakşibendiyye tarikatında seyr-i sülûk yapan sâlikler için büyük önem arzeden letâifler ve bu letâiflerin velâyet-i suğra ve velâyet-i kübra denilen iki velâyet mertebesindeki karşılıklarına dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Biz de bu çalışmamızda bahsi geçen konuların yer aldığı Osmanlıca bölümleri latinize ettikten sonra Türkçe olarak sadeleştirerek sunmayı uygun bulduk.

Eserin mercek altına altına aldığımız bölümüne yer vermeden önce kısaca müellif hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Ancak ne yazık ki yaptığımız araştırmalarda, kendisinin, Mevlana Hâlidî Bağdâdî'nin halifelerinden olan Abdülfettah Akri'nin halifelerinden biri olduğu haricinde yeterli bilgiye ulaşamadık. Bu nedenle, en azından Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi'nin şeyhi olan Abdülfettah Akri'yi kısaca tanıtmamızın, Mevlana Halid-i Bağdâdî ekolünden ve silsilesinden gelen müellifin hiç değilse manevi kimliğini anlamak açısından bir ipucu vereceğini ummaktayız.

Abdülfettah Akri, 1192 (1778) yılında Musul'un kuzeydoğusundaki Akra kasabasında doğmuştur. Akri ve Bağdâdî nisbelerinin yanı sıra Kürt Fettâh olarak da anılmıştır. Küçük yaşından itibaren Bağdat'ta tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında eğitim görmüştür. Mürşidi Hâlid el-Bağdâdî'ye ne zaman intisap ettiği tam olarak bilinmemektedir.

Mevlana Hâlid el-Bağdâdî, İstanbul'a halife sıfatıyla gönderdiği Muhammed Sâlih Efendi'nin bazı uygulamalarının tepki çekmesi üzerine Abdülvehhâb es-Sûsî'yi görevlendirdi. Ancak, onun aleyhine bazı söylentiler çıkınca durumu araştırmak için Abdülfettâh el-Akri'yi görevlendirmiştir.

Mevlana Halid, 1825 yılında kitaplarını vakfettiğinde müteveli olarak önce evlâd ve ahfadını, ardından sırasıyla halifelerinden İsmâil el-Enârânî, Muhammed en-Nâsîh, Abdülfettâh el-Akri ve İsmâil el-Gazzî'yi belirlemiştir.

Hâlid el-Bağdâdî, vefatından bir yıl önce, Şam'daki veba salgınında öleceğini düşünerek yerine sırasıyla İsmâil el-Enârânî, Abdullah el-Herâtî (el-Herevî) ve Abdülfettâh el-Akri'nin geçmesini vasiyet etmiştir. Onun ölümünden yirmi dört gün sonra İsmâil el-Enârânî de vefat etmiş ve yerine Abdullah el-Herâtî geçmiştir, ardından hilâfet Abdülfettâh el-Akri'ye intikal etmiştir.¹

Kendisine halifelik veren şeyhi hakkında bu kısa bilgiden sonra, Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi'nin "El-Ezvakü'l-Hâliidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye", adlı eseri hakkında genel bilgi sunmak istiyoruz. Bu eser, İslam tarihinde önemli bir tasavvufî eserdir. Eser, Nakşibendi tarikatının Hâlidî kolunun fikir ve uygulamalarını anlatır. Hâlidî kolunun kurucusu, Hâlid-i Bağdâdî'dir ve bu eser onun öğretilerini ve yolunu tanıtmak için yazılmıştır.

¹ Ömer Koçyiğit, "Abdülfettah el Akri", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 27.

"Ezvak" kelimesi, manevi zevkler anlamına gelmektedir. "El-Ezvakü'l-Hâlidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye" ise "Hâlidî kolunun zevkleri ve Nakşibendi tarikatının âdâbı, ayırt edici özellikleri" anlamına gelmektedir. Bu eser, Hâlid-i Bağdâdî'nin öğretilerini, tarikatın tarihini, uygulamalarını ve tasavvufî prensiplerini içeren bir kaynaktır. Nakşibendi tarikatının Hâlidî kolunun özellikleri ve manevi mirası hakkında bilgi edinmek isteyenler için önemli bir referans kaynağıdır.

"El-Ezvâku'l-Hâlidiyye ve'l Etvaru'l Nakşibendiyye" eserinin yazarı Mevlana Abdülfettah el-Akri'nin hulefasından Şeyh Seyyid Muhammed Emin Bin Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi, bu eseriyle, Nakşibendi tarikatının Hâlidî kolunun öğretileri ve uygulamaları hakkında bilgi veren önemli bir tasavvufî metin ortaya koymuştur. Abdülfettah el-Akri ve halifesi el-Ayntâbi, Hâlid-i Bağdâdî'nin öğrencilerinden ve halifelerinden olarak, onun tasavvufî mirasını devam ettirmiştir. El-Ayntâbi'nin makâlemize konu olan bu el yazması eseri, Mevlana Halid-i Bağdadi'nin öğretilerini ve tarikatın prensiplerini anlatarak onun yolunu takip edenlere rehberlik etmek amacıyla yazılmış son derece değerli bir eserdir.

Tasavvufun nuruyla aydınlanan her yolculuk, insanın latifelerinin nuranileşerek onu velâyete ulaştırması hedefine odaklanır. Letâif ve velâyet kavramları, tasavvufî literatürde, manevi yükselişin içsel yolculuğunda bir rehberlik sunar. Bu yolculuğun temel prensiplerinden bazıları, bazı tasavvufî eserlerde ele alınmış, açıklanmıştır. "El-Ezvakü'l-Hâlidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye" adlı Osmanlıca bu el yazması eser de o tasavvufî değerli eserlerden biridir. Bu makalede, letâif ve velâyet kavramlarını detaylı bir şekilde ele alacak ve tasavvufî yolculuğun önemli adımlarını inceleyeceğiz.

1.1. Tasavvufta 'Zikir, Let'aif ve Velâyet' Kavramları

İlgili metne geçmeden önce, tasavvufta zikir, letâif ve velâyet kavramlarına kısaca değinmek istiyoruz. Sufilere göre zikir, bir ibadet ve aynı zamanda letâiflerin açılmasını sağlayan bir araçtır. Özellikle, tevbeyle saflaştırılan zihinlerde kelime-i Tevhîd'in tekrarının, kişinin belleğinde Allah, iman esasları, âhiret, cennet ve cehennem gibi dinî birtakım mefhumlarla ilgili olumlu bir şahsiyet yapılanması oluşturduğu belirtilmiştir.² Ancak zikrin edebine uyulması esastır. Sufiler, ancak edeple yapılan ibadetin kişiyi Allah'a ulaştıracağına inanmaktadır. Zikir yapılırken en yüce makamdaki Yaraticı'yla birliktelikte de bu esasa dikkat edilmeli, kul olma vasfına yaraşacak ölçüde gönlün-bedenin-dilin temizliği sağlanmalı ve edep korunmalıdır.³

Tasavvufun ilk dönem sufilerinden Kuşeyri "Allah'ı kalp ile zikretmek müridlerin kılıcıdır." sözü ile zikrin seyr-i sülûk yaparken zikrin ne denli önemli bir unsur olduğunun altını çizmektedir.⁴ Tasavvuf ehli, dil ile yapılan zikrin sesli olmasını faziletli bulmuşlar,

² Özer Çetin, "Sûfilerce Kendini Dönüştürme Eğitimi Olarak Uygulanan Zikir Ritüelinin Bilişsel Psikoloji Açısından Analizi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Mardin: 2017), 31/12-14.

³ Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, *El-Envâru'l-Kudsîyye fî Mârifeti Kavâidi's-Süfîyye*, thk. Taha Abdülbâki Surûr & es-Seyyid Muhammed Abdü's-Şâfiî, (Beyrut: Mektebetü'l-Maarif, 1988), 1/43.

⁴ Ebu'l-Kasım Abdülkerim b. Hevâzin Kuşeyri, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud – Mahmud b. eş-Şerîf, (Kahire: Müessesetu Dâr'îş-Şa'bi, ts.), 383.

nefsin bu zikri işitmesinin fayda sağlayacağına inanmışlardır.⁵Zikir, zâkirin eski alışkanlıklarından sıyrılıp sosyal ve psikolojik yönden olumlu bir dönüşüm geçirmesine yol açar. Sürekli Allah tarafından gözetildiğinin bilincine varan salık bir süre sonra latifelerinin daha hasasa ve keskinleştiğini hisseder. Ve zikir sayesinde yanlış düşmekten kaçınır. Rabbini anmak suretiyle rûhi aydınlanmasını tamamlayan salık, kâmil ahlâka ulaşarak toplumda aranan örnek insan haline gelir.⁶ Ferdî ve toplu olarak yapılmasına göre hafî ve cehrî şeklinde bir ayrıma gidilen zikir; tarikatların temel eğitim metodudur⁷ ve zâkirin latifelerinin açılmasında da etkin bir rol oynar.

Tasavvufî literatürde letâif ise, insanın iç dünyasında bulunan manevi merkezler veya enerji noktalarını ifade eder. Sözlük anlamı olarak latîfe, ibareye sığmayan, zihinde beliren ince anlamı gösteren veya ifade eden her şey anlamına gelir.⁸ Bu noktalar, insanın manevi yükselişinde kilit bir rol oynar. Beş ana letâif şunlardır: kalp, ruh, sır, hafî, ahfa. Tasavvufta "letâif-i hamse" (beş letâif), insanın manevi yapısını oluşturan ve Allah'a yakınlaşma yolunda saflaştırılması gereken beş manevi merkezdir. Kalp, Ruh, Sır, Hafî ve Ahfa kavramları genellikle insanın nefis tezkiyesi, ruh terbiyesi ve marifetullah (Allah'ı bilme) yolunda ilerlemesinde önem arz eder. Kalp, insanın manevi merkezi ve Allah ile en derin bağlantı noktasıdır. Ruh, insanın asıl özünü temsil ederken, sır iç dünyanın derinliklerindeki gizemli gerçekleri ifade eder. Hafî ve ahfa, ruhun en gizli ve derin noktalarını temsil eder. Sufiler ruhu farklı seviyelere ayırmış ve buna letaif-i ruhaniyye adını vermişlerdir. Bu seviyeler arasında kalp, rûh, sır, (sırr-ı sır), hafî, ahfâ, letâif-i nefis ve letâif-i külliye bulunmaktadır.⁹

Ruhun gizli olan iç yüzü sır, sırrın gizli olan iç yüzü sırr-ı sır, sırr-ı sırrın gizli olan iç yüzü hafî, hafînin gizli olan iç yüzü ahfâ lâtîfesidir. Ruhun bedendeki egemenlik noktalarından olan lâtîfelerden kalp, ruhun; ruh sırrı, sır hafînin; hafî ahfânın kılıfı, diğerleri de odaklanmış durumdadır. Bu sayede ruh, beden sağlan yerlerini tutarak, vücutta yönetim ve saltanatını oluşturmaya çalışır.¹⁰

Bu letâifler, tasavvufî eğitim sürecinde insanın içsel yolculuğunda ona rehberlik eder ve manevi yükselişin basamakları olarak kabul edilir. Ahmed Avni Konuk (v.1938), letaif-i ruhaniyyeye manevî kuvvetler ismini vermektedir.¹¹

Tasavvuf ehli, "Halk ve emir O'na aittir" (A'râf, 7/54) ayetinden hareketle varlık âlemini iki boyutta değerlendirmiştir: emir ve halk âlemi. Emir âlemi, Allah tarafından doğrudan ve sebepsiz olarak yaratılan varlıkları ifade eder; bu yönüyle melekût âlemiyle eş

⁵ Necmeddin Kübra, *Usûlü Aşere-Risâle İle'l-Hâim Fevâihu'l-Cemal / Tasavvufî Hayat*, çev: Mustafa Kara, (İstanbul:Dergâh Yay.,1980), 58.

⁶ Ali Tenik – Vahit Göktaş, *Allah'la Varolmanın Yolu Zikir*, (İstanbul: Erkam Yay.,2015), 75-76.

⁷ Necdet Tosun, *Zikir ve Tefekkür*, (İstanbul: Hecgân Yay.,2013), 33; Esmâ Öztürk, "Abdülvehhâb eş-Şa'rânî Perspektifinde Zikir", *İslami Araştırmalar Dergisi*, (Ankara: 2019), 30/3.

⁸ Muhyiddîn İbnü'l-Arabî, *Mu'cemu Istilâhâti's-Sûfiyye* (Kayseri: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., 1997), 67.

⁹ Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî, *Câmiü'l-Usûl*, 222.

¹⁰ Ahmed b. Abdülahad el-Fârûkî es-Serhendî İmam-ı Rabbânî, *el-Mektûbât* (İstanbul: Demir Kitabevi, 1963), 1/246.

¹¹ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi* (İstanbul: İFAV Yay., 1994), 4/372.

anlamlıdır.¹² Halk âlemi ise, belirli sebeplerle meydana gelen, gözle görülebilen şâhâdet âlemini temsil eder.¹³ Emir âlemine dâhil olanlar arasında insanın kalbi, ilahî ruha ait olan latifeler; sır, hafî ve ahfâ gibi ruhani yönler yer alır. Halk âlemine ait olanlar ise toprak, su, hava, ateş ve nefis gibi maddi unsurlardır. Bunların ilk grubuna yani emir âlemindekilere "batınî beş duyu", ikinci gruba yani halk âlemindekilere ise "zahiri beş duyu" denir.¹⁴ Bu latifelerin en yücesi olan "ahfâ", doğrudan Allah'la bağlantılı iken, en aşağı mertebede yer alan "nefs" ise insan bedenine bağlıdır. Bu bağlamda, emir âlemindeki unsurlara yüce (âlî) latifeler, halk âlemindekilere ise aşağı (süflî) latifeler adı verilir.¹⁵

İmam-ı Gazali'ye göre de, kalp, insanın iç dünyasında Allah ile bağlantıyı sağlayan ana mekanizmadır. Saflaştırıldığında gerçek anlamda Allah'ı bilmeye bir ayna olur. İmam Gazzâlî (v.505/1111) kalp, ruh, nefis ve akıl lâtifelerinden bahsetmekte olup, sır, sır-ı sır, hafî ve ahfâ'yı zikretmemiştir.¹⁶

Ruh, Allah'tan gelen nefha-i ilahî (ilahî nefes) olup insanın ulvî (yüksek) tarafıdır. Ruh, letâifin ikinci aşaması olarak nefse üstünlük sağlar ve kişinin dünyadan uzaklaşıp ilahî olana yönelmesini sağlar. Hemedânî (ö. 535/1140) şöyle der: Beden, İslâmî eğitim ve aydınlanmanın merkezi iken; kalp, imanî terbiyenin ve içsel aydınlığın yeridir. İhsan derecesindeki terbiye ve nurun merkezi ise ruh ve sırdır. Ruh, "sanki Allah'ı görüyormuş gibi" anlayışının tecelli ettiği yerdir. Sır ise, "O seni görüyor" bilincinin hâkim olduğu makamdır.

Kalple sır arasında temel bir fark vardır: Kalp, çeşitli âlemler arasında dolaşır; değişkenlik gösterir. Bazen sır ve ruhun perdesi arkasında Allah'ın kudretini hisseder, bazen meleklere ait safiyet ve temizliği temaşa eder. Zaman zaman peygamberlerin yüce ahlâkını gözünde canlandırır, bazen de kıyamet günü, kader ve takdire dair tefekkürlerde bulunur. Sır ise sabittir; hâlden hâle girmez. "O seni görüyor" idrakinin verdiği haşyet ve huşû içinde sabit kalır. Ne zamanla ne de mekânla ilgilidir. Ne gündüzden, ne geceden, ne de yolculuktan etkilenir; onların farkında da değildir. Sır, Allah'ın daimi bakışı altında olduğunu bilir; yaptığı her işin, söylediği her sözün ve aklından geçen her düşüncenin O'nun bilgisi dâhilinde olduğunu idrak eder ve bu farkındalıkla derin bir vecd hâline girer.¹⁷ Konevî (ö. 673/1274) ise Allah'a yakınlıkta beş farklı dereceden söz eder: Kalbin yakınlığı, ruhun yakınlığı, sırrın yakınlığı, nefsin yakınlığı ve Allah'ın birliğine dair en yüce yakınlık olan ahadiyet mertebesi. Bu son derece, tüm diğer yakınlıkları içinde barındırır.

¹² İbnü'l-Arabî, *Mu'cemu Istilâhâti's-Sûfiyye*, 70; Hamdi Efendi, *Hasbihalü's-Sâlik fi Akvâli'l-Mesâlik* (İstanbul: Âlem Matbaası, 1318), 8.

¹³ İbnü'l-Arabî, *Mu'cemu Istilâhâti's-Sûfiyye*, 70; Hamdi Efendi, *Hasbihalü's-Sâlik fi Akvâli'l-Mesâlik*, 8.

¹⁴ Gümüshanevî, *Câmiü'l-Usûl*, 222; Süleyman Hilmi Tunahan, *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme*, 134; Mehmed Ali Aynî, *İslâm Tasavvuf Tarihi* (İstanbul: Akabe Yayınları, 1985), 119; Muhammed İhsan Oğuz, *21 Soruda Tasavvufî Gerçekler* (İstanbul: Oğuz Yay., 1991), 98-99.

¹⁵ Osman Türer, "Latife", *DİA* (İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 1995), 17/110.

¹⁶ Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* (Beyrut: Dâru Sadır, 2000), 4/124.

¹⁷ Hâce Yusuf-i Hemedânî, *Rutbetü'l-Hayat: Hayat Nedir* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1998), 76-77..

Kalbin yakınlığı, kulun içtenlikle yaptığı samimi amellere bağlıdır; fakat bu oldukça zordur çünkü dünyaya bağlılıklardan kopmak gerekir. Bu düzeyde Allah'a yakınlık, kulun kalbine ilim, hikmet ve ilham gibi manevî lütufların verilmesiyle gerçekleşir.¹⁸

İmam Rabbânî, ruhu maddî dünyadan ilahî âleme uzanan bir köprü olarak tanımlar ve ruhun arınmasıyla insanın fenâ (yokluk) makamına ulaşabileceğini ifade eder. Ona göre ruhun iç dünyasında bazı derin boyutlar bulunur: Ruhun özünde sır, sırrın içinde sır-ı sır, onun derinliğinde hafî ve en sonunda ahfâ isimli lâtifeler yer alır. Bu lâtifeler, ruhun beden üzerindeki hâkimiyet noktalarıdır. Kalp, ruhun kabı; ruh, sırrın kabı; sır, hafînin; hafî ise ahfânın kabıdır. Diğer unsurlar ise bu kabın içeriği yani taşıdığı manalardır. Ruh, bu yapı sayesinde bedeninin stratejik noktalarında etkinliğini kurarak hükümrانlığını sürdürmeye çalışır.¹⁹

İbnü'l-Arabî'ye göre ise nefis, kalp, ruh, akıl ve sırdan oluşan ve letâif-i hamse denilen bu beş manevî merkez aslında tek bir hakikatın farklı gelişim aşamalarıdır. Her biri tek bir varlık olmasına rağmen manevî yükselişlerine göre farklı isimlerle anılırlar.²⁰ Bu latifelerden biri olan sır, insanın Allah'a en yakın yönüdür ve ancak içten bir samimiyetle aktif hale gelir. Hafî ise "gizlilik" anlamına gelir ve insanın tüm benliğini unutup sadece Allah'a yöneldiği, derin düşüncelerin yaşandığı noktadır.

Kalp ise melekûtî bir lâtife olup hem emir âlemine hem de halk âlemine bağlıdır. Bu yüzden ruhaniyet ve maddiyat arasında bir geçiş noktası, bir kapıdır. Bu kapının nefsin kilidini açan anahtarı ise "Allah" ismi ve kelime-i tevhiddir (Lâ ilâhe illallah). Zikir, ilk olarak dil ile başlar, ardından kalbe, oradan ruha, sonra sır, hafî ve son olarak en derin olan ahfâ lâtifesine ulaşır. Bu ilerleme, Allah'ın lütfettiği hidayete göre derecelenir. Dille yapılan zikir, kalpte Allah'ın unutulmadığını gösterir. Kalbin zikri ise ilahî sıfatların –celal ve cema- kalpte hissedilmesidir.²¹

Beşinci ve en yüksek lâtife olan ahfâ, Allah'ın zatının tecelli ettiği en derin ve gizli boyuttur. Manevî yolculuğun zirvesi olan bu makam, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) izinden gidilerek ulaşılabilir. Bu makamda fânîlik, yani Allah'ta yok olma hâli yaşanır. Ahfâ lâtifesi, kalp, ruh, sır ve hafî gibi önceki lâtifelerden geçilerek aktifleşir. Sâlik bu makama eriştiğinde, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanır ve Esmâ-i Hüsnâ'nın ruhani etkisiyle ahfâ harekete geçer.²²

¹⁸ Sadreddin Konevî, *Hadis-i Erbaîn: Tasavvuf*, çev. Abdülkadir Akçipek (İstanbul: Rahmet Yay., 1970), 94-95.

¹⁹ İmam-ı Rabbânî, *el-Mektûbât*, 1963, 1/246; Fehmi Kuyumcu, "Tasavvufun Başlıca Deyim ve Terimleri Üzerine Bir Deneme", *Mavera Tasavvuf Özel Sayısı* 8 (1984), 92-95; Osman Türer, "Tasavvufi Düşüncede İnsan", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 2 (2001), 2001; Türer, "Tasavvufi Düşüncede İnsan", 2012.

²⁰ Muhyiddîn İbnü'l-Arabî, *Lübbü'l-Lüb*, ed. Abdülkâdir Akçipek, çev. İsmail Hakkı Bursavî (İstanbul: Eskin Matb., 1984), 32.

²¹ Ahmed b. Abdülahad el-Fârûkî es-Serhendî İmam-ı Rabbânî, *el-Mektûbât* (İstanbul: Demir Kitabevi, 1963), 3/62; Gümüşhanevî, *Câmiü'l-Usûl*, 105; Abdülkadir Geylânî, *Sırru'l-Esrâr* (İstanbul: Bahar Yayınları, 1996), 60-61.

²² İmam-ı Rabbânî, *el-Mektûbât*, 1963, 1/246; Gümüşhanevî, *Câmiü'l-Usûl*, 71; Gümüşhanevî, *Câmiü'l-Usûl*, 232.

Letâif-i hamse konusu, Müceddidiyye öncesindeki Nakşibendî kaynaklarda çok fazla yer almasa da, İmâm-ı Rabbânî bu sistemi seyr-i sülûk (manevî yolculuk) yönteminin temeli haline getirmiştir. Ona göre, insanda beşi halk âlemine, beşi emir âlemine ait olmak üzere toplam on lâîfe (letâif-i aşere) vardır.²³

Bu kavram, insanın manevi yükselişindeki kilit noktalardan biridir ve beş ana letâif üzerinde odaklanılır: Kalp, ruh, sır, hafi, ahfa. Her biri, insanın ruhsal deneyiminde farklı bir öneme sahiptir.

Kalp: İnsanın manevi merkezi ve Allah ile en derin bağlantı noktasıdır. Kalp, Allah'ın varlığını hissetme ve O'na yaklaşma arzusuyla doludur. Tasavvufî eğitim sürecinde, kalbin arınması ve Allah'ın nuruyla doldurulması önemlidir.

Ruh: Bedenden bağımsız olarak var olan ve insanın asıl özünü temsil eden ruh, insanın manevi varlığını ifade eder. Ruh, bedeni aşarak Allah'a yaklaşma yolculuğunda önemli bir rol oynar.

Sır: İç dünyanın derinliklerindeki gizemli gerçekleri temsil eder. Sır, insanın manevi yolculuğunda aydınlanma ve içsel gerçekliği anlama sürecini ifade eder.

Hafi ve Ahfa: Ruhun en gizli ve derin noktalarını temsil eder. Hafi ve ahfa, insanın içsel dünyasının en hassas ve derin hislerini ifade eder ve manevi yolculuğun derinliklerine inme sürecinde önemli bir role sahiptir. Batının da batınında gizli olan hakikatlardır.²⁴

Makâlemize konu olan eserin ilgili bölümünde letâif kavramıyla beraber bu letâiflerin karşılıklarının bulunduğu velâyet-i suğra ve velâyet-i kübra kavramlarından da bahsedilmektedir. Bu nedenle, çalışmamızın asıl konusu olan metne yer vermeden önce 'velâyet' kavramına da kısaca değinmek istiyoruz.

“Veli” kelimesi, sözlük anlamı itibarıyla; destek olan, koruyup kollayan ya da bu şekilde koruma ve yardıma mazhar olan kimse demektir. Bu kelimenin çoğul hali olan “evliyâ”, Türkçede çoğu zaman tek bir kişi için de kullanılabilir. Velâyet kavramı, tasavvufî literatürde, Allah'ın sevgililerine veya dostlarına verdiği ilahi lütuf ve yetkinin ifadesidir. Veli, Allah'a en yakın olan ve O'nun iradesini en iyi şekilde temsil eden kişidir. Velâyet, manevi yolculuğun en yüksek noktalarından birini temsil eder ve Allah'ın sevgilileri tarafından elde edilir. Veliler, letâif ve manevi yolculukları sayesinde Allah'ın nuruyla aydınlanmış ve O'nun rahmetine erişmiş kişilerdir. Onlar, insanlığa rehberlik eden, manevi ilimleri öğreten ve Allah'ın sevgisini yaymayı amaçlayan örnek insanlardır. Manevi öğretmenler ve rehberler olarak, veliler, insanların Allah'a ulaşma yolunda ilerlemesine yardımcı olur ve manevi yükselişlerini desteklerler. Velilerden bir kısmı ârif, bir kısmı âbiddir. Ârif velilerin mertebesi daha yüksektir.²⁵

²³ Osman Türer, “Letâif-i Hamse”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/3; Türer, “Letâif-i Hamse”, 27/142.

²⁴ Türer, “Letâif-i Hamse”, 27/3; Türer, “Letâif-i Hamse”, 27/143.

²⁵ Süleyman Uludağ, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/25; Uludağ, 43/28.

Velilerin velâyeti, tasavvufî eğitim sürecinin son aşamalarından biridir ve insanın Allah'la birlikte varlığını deneyimlediği noktayı ifade eder. Velâyet, insanın manevi ilerlemesinde zirveyi temsil eder ve Allah'ın sevgilileri tarafından elde edilir. Veliler, letâif ve manevi yolculukları sayesinde velâyete ulaşır ve Allah'ın nuruyla aydınlanmış bir yaşam sürerler.

İnsan, letâifin farkındalığıyla içsel dünyasını keşfeder ve Allah'a yaklaşma yolunda ilerler. Veliler, letâif ve manevi yolculukları sayesinde Allah'ın nuruyla aydınlanmış ve O'nun rahmetine erişmiş kişilerdir.

Letâif ve velâyet kavramları hakkında kısaca bu bilgileri verdikten sonra, makâlemizin asıl konusuna yer vermek istiyoruz. Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi'nin "El-Ezvakü'l-Hâliidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye", adlı 49 sayfalık Osmanlıca el yazması eserinin 21-39. Sayfaları arasında dağınık bir şekilde yer alan, 'letâif ve velâyet ilişkisi'ni anlatan, latinize ederek Türkçe sadeleştirdiğimiz şekliyle naklettiğimiz ilgi bölüm aşağıda yer almaktadır:

1.2."El-Ezvakü'l Hâliidiyye ve'l Etravru'l Nakşibendiyye" Adlı Eserde 'Letâif ve Velâyet' İlişkisi

"Bismillahirrahmanirrahim.

Allah hak söyler ve doğru yolu gösteren de O'dur. Evvela bilenlere malumdur ki, seyr-i sülûktan maksat kalbin ve diğer latifelerin tasfiyesi ve gafletin izâlesidir. Bu seyr-i sülûk her bir mürşit tarafından başka bir yol kullanılarak uygulanmıştır. Tâlim olunan hususun tâlim olduğu halden bir çizgiden çıkması caiz değildir. Seyr-i sülûk esnasında eğer mürşid ona yaşadığı vukûatları sorarsa müridin yalan karıştırmadan doğru söyleyip aynen aktarması ona vaciptir. Eğer sorulmazsa, müridin kendi haliyle meşgul olup sabit kadem olması gerekir. Seyr-i sülûk esnasında bazı mürşitler müridlerine ziyafet verirler. Müridler, bu ziyafeti bir inayet olarak bilip, kabul etmelidirler. Müridin istidadına göre bazen bir sülûkta bazen değişik sülûklarda arzu edilen matlup hasıl olduğu, ehl-i şuhud olan zatlardan duyulan bir husustur.

Müridin muhtaç olduğu latifeler genellikle ya âlem-i halktan yahut emirden olan insanın cüzlerindedir. Ve marifete bağlıdır. Bunun için biz de Allah'tan yardım dileyerek bu konuya başlandı. (Başlıyoruz).

Pirimiz kuddise sirrihu hazretleri ve diğer müceddidiye meşâyihî (kuddise sirruhumun) beyânları üzere, insan on unsurdan meydana gelmiştir. Beşi âlem-i emirden, beşi âlem-i halktendir. Âlem-i emirden olan; kalp, ruh, sır, hafi, ahfadır. Âlem-i halktan olan dört unsurdur ancak dört unsur gördüğümüz nar ve istimal eylediğimiz su, hava ve bilinen topraktır. Bunlar gerçek unsur değil birleşik haldeki yapılardır. Mücerretken, bu âlem-i emirden olanlar ise, cenab-ı Hakk'ın hitabıyla ara verilmeksizin meydana gelmişlerdir. Âlem-i halk ise tedrici olarak ortaya çıkmıştır... Âlem-i emirden olan beş latifeyi şöyle açıklamak mümkündür:

- 1- Kalp Latifesi'nin Mahalli: Kişini sol memesinin altında, iki parmak miktarı altındadır. (Bunlar, maddi olan zahiri mahallerine işarettir.)
- 2- Ruh Latifesi'nin Mahalli: Sağ memenin altında aynı şekilde iki parmak miktarı aşağısındadır.
- 3- Sır Latifesi'nin Mahalli: Sol meme ile beraber, sine, göğüs tarafına doğru sol memeden iki parmak miktarı ayırır.
- 4- Hafi Latifesi'nin Mahalli: Sağ meme beraberinde sırra mukabil olarak, sine canibine doğru sağ memeden aynı şekilde iki parmak miktarı fazladır.
- 5- Ahfa Latifesi'nin Mahalli: Sinenin ortasıdır.

Bu açıklamalar Müceddidiye tarikatının beyanlarıdır. Başka tarikatların meşâyihî ise bunları başka şekillerde açıklamıştır. Diğer meşâyihîe göre nur-u kalp saraydır, nur-u ruh serhdir. Nur-u sır beyaz, nur-u hafi siyah, nur-u ahfa yeşildir. Âlem-i emirden olan her bir latife ulu'l azim bir peygamber (salavatullahi aleyhim ecmain) hazretlerinin kademleri altındadır. Kalp, hazreti Adem'in kademinin altındadır. Ruh, Hz. İbrahim ve Nuh'un kademinin altındadır. Sır, Hz. Musa (a.s)'in kademinindedir. Hafi, Hz. İsa ve ahfa Hz. Muhammed (s.a.v) in kademinin altındadır. Âlem-i halktan olan beş latife ise, nefis ile dört latifedir. Nefsin mahalli, iki kaşın ortasındadır. Diğer dört tane ise, insanın bedenindedir... Bu latifeleri hedefine koyarak seyr-i sülûk eden müridin Allah'ın zâti ismini binler defa zikretmesi gerekir. Bu zikirlerden sonra Allah'ın inâyeti ve mürşidin teveccühü, müride yönelirse, onun kalbinde huzur ve dağınıklaktan kurtulma gerçekleşir. Diğer latifelerin huzuru ise, yukarıya doğru yapılan bu zikirler sayesinde şühûd ve ihsan mertebesinin gerçekleşmesi ile neticelenir. Şu beyit şunu için söylenmiştir: 'Başta muhabbet, gözde gözyaşı, yolda fena vardır. Bismillah ise bizim divanımızdır.'...

Murakabe-i Ehadiyyet murâkabesinde, sâlik kalbini evvela bütün masivadan boşaltmalıdır. Bütün yönleriyle kalbine müteveccih olup, zât-ı Ehadiyyetin Allah'tan gelen feyzini ve vâridâtını bekler. Bu halde, sâlik nefsinin göbeğinin altında hapsedip, 'Lâ' kelimesini göbekten dimağa varıncaya kadar çeker. 'İlah' kelimesini söylediğinde ise, dimağdan sağ omuzuna götürür. Ve 'illallah' kelimesini beraber kalbe darbedip, vurur, beş latifeye o vurmanın eseri ulaşır. Yüce manalar ve tayyip olan kelimeler sâlikin o anında, zât-ı pâk olan Hz. Allah (c.c) için 'lâ ilahe' 'hiçbir ilah yoktur' derken, Allah'tan başka her şeyin madum olduğunu, yok olduğunu ifade etmiş olur. Bunları zihninde böyle tasavvur ettikten sonra, zât-ı Akdesin varlığına vurgu yapıp, ispat eder. Sonra, sâlik eğer nefsi tembelleşirse onu serbest bırakıp, şunu okur: "Muhammed Allah'ın rasulüdür, Allah'ım benim

maksudum sadece sensin, benim arzum sadece senin rızandır". Bunları yaparken de sâlikin maddi organlarıyla hiç hareket etmemesi lazımdır...

Velâyet-i Suğrada, Letâifin Fena ve Bekası: Âlem-i emirden olan bu beş latifinin fena ve bekasını şöyle açıklamak mümkündür.

1-Kalp Latifesinin Fenası: Kalp latifesinin fenası, masivayı unutmaktan ibarettir. Bu makama ulaşan bir sâlike bin yıl bir ömür verilse onun kalbinin içinde masivadan hiçbir hatıra gelmez. Ne dünyanın neşesi ile şâd ne de gam ve kederiyle mükeddder olur.

2- Kalp Latifesinin Bekası: Kalp latifesi beka bulan sâlik, kendi fiillerini ve mümkünatın bütün fillerini, Allah'ın filleri olduğunu vicdan ile idrak eder. 'Zarar veren de sadece Allah'tır, menfaat veren de sadece Allah'tır', düşüncesiyle mest olur. Eğer bu yüksek makamın sahiplerinden birisine bir şahıs tarafından bir ikram olsa veya onu övse, o bütün bunların hepsinin vicdanen Allah'tan olduğunu idrak eder...

3- Ruh Latifesinin Fenası ve Bekası: Sâlik, hem kendi sıfatlarını hem de bütün kâinatın sıfatlarını yok görür. Bekası ise yalnız Hakk'ın sıfatlarını bulmaktan ibaret. Ruh Latifesinin Murakâbesi: Bu murakâbe içerisinde Allah'ın sıfat-ı subûtiyyenin feyizleri salike tecelli eder. Ki önce Hz. Muhammed (s.a.v)'in kudsi ruhundan sonra Hz. Nuh Ve Hz. İbrahim'in ruhundan ve onlar vasıtasıyla bu feyizler pirânın ruhları ile sâlikin ruhuna vasıl olur.

4- Sır Latifesinin Fenası ve Bekası: Sâlikin kendi zâtını ve âlemlerin bütün varlıklarını madum bulur. Bekası ise, yalnız Hakk'ın zâtının bekasını bilmesi demektir.

5- Hafi Latifesinin Fenası ve Bekası: Bu latifede fâni olmak cenab-ı Hakk'ın sıfat-ı selbiyesinde yok olmaktır. Bunun bekasısı ise, Cenab-ı Hakk'ın mezkur sıfatlarında bâki olup, O'nu bütün mazharlarda birlemekten ibarettir.

6- Ahfa Latifesinin Fenası ve Bekası: Sâlikin kendi ahlakından sıyrılıp yok olması bu fena makamını ifadet eder. Bunun bekasısı ise Cenab-ı Hakk'ın ahlakıyla ahlaklanmaktan ibarettir...

Velâyet-i kübra, peygamberlerin velâyetidir. Bu da üç daire ve bir kavsi içerir. Aşağıdaki olan yarım dairedeki isim ve sıfat-ı zâtiyyenin tecellileri burada söz konusudur. Ve yukarıdaki yarım dairede şununat-ı zâtiyyenin tecellileri vardır. İkinci dairede, esma ve sıfatın asıllarında seyr-i süluk yapılır. Üçüncü dairede, asılların aslında seyr yapılır. Kaviste ise, önce asılların asıllarının asıllarında seyr lütf-u ilâhi ile tamamen vaki olur. Akrabiyet murakebesi, birinci dairede vaki olur. 'Biz O'na şah damarından daha yakınız' ayetinin manayı şerifini mülahaza edip cenab-ı Hakk'ın eşsiz ve misilsiz olduğu düşünülür. Biz ki mahluklar topluluğuyuz bizlere Allah bizden daha yakındır diye hatırda bu fikri mülahaza etmektir. Feyiz beklemek bu mukaddes mertebeden oluşur. Bu akrabiyetin feyiz kaynağı ve menşei cenab-ı Hakk'ın zât-ı Akdes'idir. Buna mazhar olanlar ise beş latife ile nefistir.

Bunları bitirdikten sonra sâlik, cenab-ı Hakk'ın feyzinin bulunduğu ikinci dairede seyr-i sülûka başlar. Ve ilâhi feyizlerin bulutlarından yağın damlalar ve sonsuz fetihlerinden gelen bereketler sonsuz bir şekilde ahzabını güzelleştirir, nefsinin arınması müyesser olur... Bu latifeler usulünce sıfat ve esmaya doğru olur. Nihayet zât-ı Akdes'e münthehi

oluncaya kadar, her bir latife seyr illallah, seyr fillah, seyr anillah ve seyr billah yani yakınlık içerisinde yakınlık gerçekleşir.”²⁶

Mevlana Halid-i Bağdadi'nin halifelerinden olan Abdülfettah Akri'nin halifesi olan Şeyh Seyyid Muhammed Emin Bin Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi'nin, yukarıda latinize ettiğimiz yazma eserde, letâifleri ve onların beden de bulunma noktalarını çok derin ve ayrıntılı bir şekilde analiz ettiği aşikardır. Onun letâiflere dait bu yorumları sisilesinin uzandığı şeyhi Mevlana Halid-i Bağdadi'nin yorumlarına benzerdir. Nitekim Halid-i Bağdadi de kalbin zikrinden sonra “ruh ve diğer latifeler”e geçildiğini şöyle belirtmektedir: “Müridin kalbi, istese de başka şeyleri düşünemeyecek ve Allah'ın zikrinden gayrısının giremediği bir duruma geldiğinde ‘ruh’ latifesine geçilir. Ruh latif bir cisim olup sağ memenin altındadır. Sonra da ‘sır’ra geçilir.

Sır, sol memenin üstünde, kalbin yukarısındadır. Sonra ‘hafa’ya geçilir. Hafa, sağ memenin üstünde Ruh’un yukarısındadır. Sonra ‘ahfa’ya geçilir. Ahfa, göğsün ortasındadır. Bu beş letaif emr alemindedir. Hiçbir madde yaratılmadan önce Cenab-ı Allah bunları ol (kün) emriyle yaratmıştır. Cenab-ı Mevla bunları yarattıktan sonra Alem-i Halktaki letâiflerle birleştirmiştir. Alem-i halk letâifleri Cenab-ı Allah'ın maddeden yarattığı nefis-i natıka ve anasır-ı erbaadır. (toprak, su, hava, ateş)

Daha sonra zikir nefis-i natıkaya geçirilir. Bu nefsin yeri, dimağdır. Diğer dört unsur nefse dahildir. Yukarıda saydığımız yerler sırasıyla zikir yerleridir. Kalbten sonra letâiflerdeki zikrin sağlamaşması ve sabitleşmesi yine ifade edilen tertiplemdir. Nefis letâifinde zikir sağlamaşıp yerleştiğinde zikr-i sultani hasıl olur. Zikr-i sultani demek; zikrin insanın bütün vücuduna yayılması, hatta her şeyde zikrin görülmesi demektir...Zikr-i sultani bir insana galip olursa artık o her şeyden zikir işitir. Allah'ı tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Zikr-i sultani sahibi bu ilahi sırra mahzar olur.”²⁷

Mevlana Halid-i Bağdadi'nin bu açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, Es'ad el-Ayntâbi, letâiflerin manasını ve bedende bulunma noktalarını anlatırken, şeyhi Mevlana Halid-i Bağdadi'yle benzer yorumlarında bulunmuş ve izlerini takip etmiştir. Bu da, incelediğimiz bu el yazması eserin müellifi Es'ad el-Ayntâbi'nin, Nakibendiyyenin Halidî kolu ve silsilesinden gelmesine binaen, letâifleri, manalarını ve özellikle bedende karşılık geldikleri noktaları izah ederken Halid-i Bağdadi'nin etkisinde kalarak onun izini takip ettiğini göstermektedir.

²⁶ Şeyh Seyyid Muhammed Emin Bin Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi, “El-Ezvaku'l-Hâlidîyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye”, *Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler: No: 78*, (ts.), 21-39.

²⁷ Es'ad Sahib, *Mektubat-ı Mevlâna Halid*, haz. Dilaver Selvi, Kemal Yıldız, (İstanbul: Sey-Tac Yayınları, 2000), 127,128,129.

Sonuç

"El-Ezvakü'l-Hâliidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye" adlı makalemize konu olan bu eser, letâif ve velâyet gibi kavramları ele alarak manevi yükselişin temel prensiplerini açıklamaktadır. Bu kavramlar, insanın iç dünyasının derinliklerine doğru yapılan bir yolculuğun anahtarlarıdır. Letâif, ruhun manevi merkezlerini ve enerji noktalarını temsil ederken, velâyet, Allah'ın sevgililerine verdiği ilahi lütuf ve yetkinin ifadesidir. Manevi yolculuk, letâif ve velâyet aracılığıyla insanın Allah'a yaklaşmasını ve O'nun rahmetine erişmesini sağlar. Bu nedenle, bu kavramlar, tasavvufî eğitimin temel taşlarıdır ve insanın ilahi yolculuğunda rehberlik eden önemli prensiplerdir.

Bu çalışmamızda, Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi'nin "El-Ezvakü'l-Hâliidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye", adlı 49 sayfalık Osmanlıca el yazması eserinin 21-39. Sayfaları arasında dağınık bir şekilde yer alan, 'letâif ve velâyet ilişkisi'ne dair bölümü, latinize ederek Türkçe sadeleştirerek sunduk. Bu tasavvufî metnin günümüz Türkçesi ile anlaşıldığında ne kadar derin bir zenginlik ihtiva ettiği ortaya çıkmaktadır. Çünkü, Mevlana Hâlid-i Bağdâdi silsilesinden gelen ve kendisi de bu silsileden bir halife olan müellif, bu ekole göre beş ana latifenin bedende bulunduğu yerleri, bu latifelerin zikirlerinin neler olduğunu bu zikirleri yaparken bedenle nasıl bir ilişki kurulması gerektiğini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Bununla da yetinmeyerek, kalp, ruh, sır, hafî, ahfa adını taşıyan bu beş mühim latifenin velâyet-i suğra mertebesindeki fena ve beka makamlarını tek tek açıklamaktadır. Buna ek olarak görülmektedir ki, velâyet-i kübra mertebesine erişmiş bir talihli için de bu beş letâifin bir manevi makama dve hale dönüşmüş karşılıkları vardır, müellif işte tasavvufî açıdan bu çok değerli bilgileri okuyucularına sunmaktadır. Bizim bu çalışmadaki amacımız da, letâif ve velâyet kavramları ile bunlar arasındaki ilişkiyi Mevlana Hâlid-i Bağdâdi ekolünden bir Nakşi halifesi olan müellifin nasıl ele alıp incelediğini ortaya koymak ve müellifin Osmanlıca el yazması halindeki bu 49 sayfalık eserine dikkat çekerek bu risalenin tamamının transkripsiyonu için bir ilk adımı atmak ve eserin günyüzüne çıkarılmasına vesile olmaktır.

Manevi yolculuk, letâif ve velâyet arasındaki ilişkiyi derinlemesine anlamak, insanın Allah'a yaklaşma sürecinde kilit bir öneme sahiptir. Letâif, insanın içsel dünyasını keşfetmesine ve Allah'la olan bağını güçlendirmesine yardımcı olurken, velâyet, insanın manevi yükselişinin en yüksek noktalarına ulaşmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, tasavvufî eğitim sürecinde letâif ve velâyet kavramlarına özel bir önem verilmekte ve bu kavramlar insanların manevi ilerlemesinde temel bir rol oynamaktadır. Letâif ve velâyet kavramlarını ve bunların birbirleriyle ilişkilerini mercek altına yatıran, bu çalışmada ele aldığımız eserdeki ilgili bölümlerin, ilk kez gün yüzüne çıkmaya başlayan bir sufi metni olarak, ileride yapılacak daha geniş çalışmalara vesile olmasını ummaktayız.

Kaynaklar

- Aynî, Mehmed Ali. İslâm Tasavvuf Tarihi. İstanbul: Akabe Yayınları, 1985.
- Çetin, Özer. “Sûfîlerce Kendini Dönüştürme Eğitimi Olarak Uygulanan Zikir Ritüelinin Bilişsel Psikoloji Açısından Analizi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Mardin: 2017.
- Es’ad Sahib. *Mektubat-ı Mevlâna Halid*, haz. Dilaver Selvi, Kemal Yıldız. İstanbul: Sey-Tac Yayınları, 2000.
- Eş-Şa’rânî, Abdülvehhâb. *El-Envâru’l-Kudsiyye fî Mârifeti Kavâidi’s-Sûfiyye*, thk. Taha Abdülbâki Surûr & es-Seyyid Muhammed Abdü’ş-Şâfiî, Beyrut: Mektebetü’l-Maarif, 1988.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. İhyâu Ulûmi’d-Dîn. Beyrut: Dâru Sadır, 2000.
- Geylânî, Abdülkadir. Sırru’l-Esrâr. İstanbul: Bahar Yayınları, 1996.
- Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâüddîn. Câmîü’l-Usûl.
- Hâce Yusuf-i Hemedanî. Rutbetü’l-Hayat: Hayat Nedir. İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.
- Hamdi Efendi. Hasbihalü’s-Sâlik fî Akvâli’l-Mesâlik. İstanbul: Âlem Matbaası, 1318.
- İbnü’l-Arabî, Muhyiddîn. Lübbü’l-Lüb. ed. Abdülkâdir Akçiçek. çev. İsmail Hakkı Bursevî. İstanbul: Eskin Matb., 1984.
- İbnü’l-Arabî, Muhyiddîn. Mu’cemu Istilâhâtî’s-Sûfiyye. Kayseri: Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., 1997.
- İmam-ı Rabbânî, Ahmed b. Abdülahad el-Fârûkî es-Serhendî. el-Mektûbât. İstanbul: Demir Kitabevi, 1963.
- İmam-ı Rabbânî, Ahmed b. Abdülahad el-Fârûkî es-Serhendî. el-Mektûbât. İstanbul: Demir Kitabevi, 1963.
- Koçyiğit, Ömer. “AbdülFettah el Akri”. TDV İslam Ansiklopedisi. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Konevî, Sadreddin. Hadîs-i Erbâin: Tasavvuf. çev. Abdülkadir Akçiçek. İstanbul: Rahmet Yay., 1970.
- Konuk, Ahmed Avni. Fusûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi. İstanbul: İFAV Yay., 1994.
- Kuyumcu, Fehmi. “Tasavvufun Başlıca Deyim ve Terimleri Üzerine Bir Deneme”. *Mavera Tasavvuf Özel Sayısı* 8 (1984).
- Kuşeyrî, Ebu’l-Kasım Abdülkerim b. Hevâzin. *Er-Risâletü’l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud – Mahmud b. eş-Şerîf, Kahire: Müessesetu Dâr’iş-Şa‘bi, ts.

Kübra, Necmeddin. *Usûlü Aşere-Risâle İle'l-Hâim Fevâihu'l-Cemal / Tasavvufî Hayat*. Çev: Mustafa Kara, İstanbul:Dergâh Yay.,1980.

Oğuz, Muhammed İhsan. 21 Soruda Tasavvufî Gerçekler. İstanbul: Oğuz Yay., 1991.

Öztürk, Esmâ. "Abdülvehhâb eş-Şa'rânî Perspektifinde Zikir", *İslami Araştırmalar Dergisi*. Ankara: 2019.

Şeyh Seyyid Muhammed Emin Bin Seyyid Muhammed Es'ad el-Ayntâbi. "El-Ezvakü'l-Hâlidiyye ve'l-Etvaru'l-Nakşibendiyye". Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler: No: 78, 21-39.

Tenik ,Ali – Göktaş, Vahit. *Allah'la Varolmanın Yolu Zikir*. İstanbul: Erkam Yay.,2015.

Tosun, Necdet.ç *Zikir ve Tefekkür*. İstanbul: Hacegân Yay.,2013.

Tunahan, Süleyman Hilmi. *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme*.

Türer, Osman. "Latife". DİA. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 1995.

Türer, Osman. "Letâif-i Hamse". TDV İslam Ansiklopedisi. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Türer, Osman. "Tasavvufî Düşüncede İnsan". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 2 (2001).

Uludağ, Süleyman. DİA. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

EL YAZMASINA AİT BAŞLIK: “El-Ezvakü'l-Halidiyye VE'L Etvârü'l-Nakşibendiyye”.

EL YAZMASININ KAYITLI OLDUĞU YER: Süleymaniye Kütüphanesi El Yazmaları Bölümü
78 Numara.

